
Duhovno-psihološki vidovi ljudskog zdravlja

Mihály Szentmártoni, Rim

UDK: 261.6 ; 613
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija zdravlja. Službena definicija Svjetske zdravstvene organizacije da je zdravlje stanje u kojem je čovjeku potpuno dobro, ne zadovoljava zbog mogućih manipulacija te nedostatka duhovne i etičke dimenzije. Predlažu se alternativne definicije koje gledaju na zdravlje ne kao na stanje, nego kao na dinamičnu pojavu, ne kao na jedinstveni entitet, nego kao na strukturalnu stvarnost. Naglašava se važnost razlikovanja između objektivnog zdravstvenog stanja organizma i percepcije osobe o svojem zdravlju. U analizi duhovnih vidova zdravlja moguće je tijekom povijesti kršćanske duhovnosti pratiti pomak od zanemarivanja zdravlja do pretjerane brige za izlječenje u ime religije u novije vrijeme. Psihološki vidovi upozoravaju na opasnosti od mentaliteta koji je usredotočen na zdravlje te na moguće manipulacije njime od strane industrijalizirane medicine, ali se pomalo formira i jedna nova "kultura zdravlja". Kao zaključak predlaže se "gledanje u perspektivi", u smislu da zdravlje nije vrhovna vrednota, nego da svoj istinski smisao dobiva iz perspektive spasenja čitavog čovjeka.

UVOD

Premda je "zdravlje" riječ koju današnji čovjek najčešće rabi, o zdravlju nije lako govoriti. Jedan od razloga jest upravo raširenost uporabe, zbog koje sama riječ poprima različito značenje za različite ljude. Nadalje, "zdravlje" je prilično relativan pojam, jer ono što je za nekoga bolest, za drugoga je još uvijek zdravlje. Zdravlje je isto tako složen pojam: može se govoriti o fizičkom, duhovnom, moralnom, psihičkom zdravlju.

Neki bi govorili i o zdravom društvu, o zdravoj obitelji, o zdravim ustanovama, no sociolozi upozoravaju kako nema puno smisla prenositi medicinske pojmove na sociološke strukture.

U skladu sa zadanom temom, moje se izlaganje dijeli na tri tematske jedinice. U prvoj ću prikazati nastojanja da se iznađe zadovoljavajuća definicija zdravlja, u drugoj jedinici promotrit ćemo neke duhovne vidike u odnosu na temu zdravlja, a u trećoj jedinici zaustavit ćemo se na nekim suvremenim mentalitetima u odnosu na zdravlje.

U POTRAZI ZA DEFINICIJOM

Ne znam postoji li općeprihvaćena definicija zdravlja. Obično se poseže za definicijom WHO-a (World Health Organization - Svjetska zdravstvena organizacija) koja ovako opisuje stanje zdravlja: "Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja, a ne jednostavna odsutnost bolesti ili slabosti." ("Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity"). Ta se definicija nije mijenjala od godine 1948., no to ne znači da ona nije bila i da i danas nije žestoko kritizirana. Ignacio Carrasco De Paula, profesor na Katoličkomu sveučilištu Sacro Cuore u Rimu, vidi, primjerice, u toj definiciji političko sredstvo koje ozakonjuje interveniranje Ujedinjenih naroda u područjima epidemije, ali drži da na osobnom planu ne postoji "potpuno blagostanje".¹

Leon Pereira, liječnik i dominikanac, također analizira pojam zdravlja i zaključuje da holističko zdravlje, o kakvom govori Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), premda se na prvi pogled čini dobrom stvari, zapravo ostaje nedohvatljivim idealom ovdje na zemlji.²

¹ Usp. I. Carrasco De Paula, *Etica e salute: due quesiti, due compiti*, u: *Medicina e Morale*, 52 (2002), 6, str. 1039-1046.

² Usp. L. Pereira, *What is health?*, u: *Priests and People*, 15 (2001), br. 3, str. 99-100.

Definicija zdravlja je problematična jer sve ljudske težnje predstavlja kao dobre, dok iz svagdanjeg iskustva znamo da su ljudska volja i htijenje ranjivi. Čovjek se bori da bude oslobođen od uvjetovanosti unutar kojih može biti izložen bolesti. Kršćanin priznaje da spasenje ne znači spasenje ljudske naravi. Vjernik ne teži za tim da postane nešto drugo od onoga što jest, tj. samo čovjek, i to čovjek čija je narav ranjena istočnim grijehom, pa i onda, kad zajedno sa sv. Pavlom vapije: "Tko će me osloboditi od ovog smrtnog tijela." Vjernik zna da ne može pobjeći od stvarnosti svoje naravi koja je podložna trpljenju. Ljudski život je mnogo više od života, on je povrh svega i smrt.

Prema holističkom gledanju na ljudski život svaka bolest je promašaj. Suvremeni je čovjek izložen napasti da teži za stanjem koje će ga svrstati u rasu nadljudi, neku vrstu super-ljudi koji rađaju super-djecu. Vjerojatno se tom zbrkom između zdravlja i uspjeha može protumačiti eufemizam "terapeutski abortus", koji se zapravo rabi za eugenetski abortus. Bolest je nešto čega ne bi trebalo biti, pa je uvijek treba liječiti, učiniti sve da ju se izbjegne, a u slučaju genetske i nasljedne deformacije valja je uništiti u klici, u majčinu krilu.³

Ako je bolest promašaj, onda je smrt neizbježno najveći promašaj pa neizlječivi bolesnici ne bi trebali imati mjesta u svijetu koji bi trebao biti pun zdravih i sretnih ljudi. Možda je to razlog zbog kojeg se neki bore za eutanaziju: ona bi trebala eliminirati "ružnoću" patnje i smrti.

Ipak unakani da izbjegnemo pretjerano pojednostavnjivanje koje hoće umanjiti i dramatičnost smrti – koja, bez sumnje, ostaje najtragičnije ljudsko iskustvo, do te točke da je i sam Isus plakao nad smrću svojega prijatelja Lazara - treba reći da je smrt zapravo izlječenje. Bit života jest živjeti tako da se može dobro umrijeti. Umirati počinjemo u času začeca. Naše istinsko zdravlje, u holističkom smislu, smješta se u budući život, kad će Bog obrisati svaku suzu s naših očiju i smrti više neće biti (usp. Otk 21,4).

³ L. Pereira, *What is health?*, str. 99.

Alternativne definicije

Listanjem stručne literature upadaju u oči neki novi pojmovi, npr. percepcija vlastitog zdravstvenog stanja (sinonimi: health perception, self-rated health), što se odnosi na subjektivnu definiciju zdravlja, tj. kako se netko osjeća.⁴ To je značajan novi pojam, jer daje neku ideju o relativnosti definicije zdravlja; naime, netko se može osjećati zdravim unatoč određenoj kliničkoj patologiji. Primjerice, osoba s odstranjenim bubregom medicinski je u patološkom stanju, ali se može osjećati posve zdravom.

Tu je zatim pojam sustav zdravstvene brige, koji se odnosi na sve različite čimbenike koji sudjeluju u očuvanju zdravlja, odnosno liječenju bolesti.⁵ Pojam je postao značajnim zbog toga što se medicina toliko specijalizirala da se na kraju gubi prava svrha medicinske službe: čovjek. Svi ovi prijedlozi svjedoče o tome da se potraga za definicijom zdravlja još uvijek nastavlja.

Tijekom povijesti bilo je različitih prijedloga o definiranju zdravlja. Od starine postoji medicinska definicija prema kojoj se zdravlje sastoji u psiho-fizičkoj ravnoteži četiriju glavnih sokova u tijelu. U novije vrijeme naglasak se stavlja na efikasnost pa se kao kriteriji zdravlja navode društvena, radna i stvaralačka autonomija. Treći mogući pristup određenju pojma zdravlja jest kriterij subjektivnog stava prema bolesnim stanjima, koji uključuje i etičke vidove.

Definicijom zdravlja bavi se i mons. Elio Sgreccia, predstojnik Papinske akademije za život. On također naglašava da se zdravlje ne može precizno definirati, uostalom kao ni bolest, budući da se tiče i fizičke i duhovne dimenzije neke osobe. Pritom mnogošta ovisi o antropološkoj postavci. Mons. Sgreccia se kritički osvrće na sve različite definicije, uključujući i onu koju predlaže WHO. Ponajprije treba istaknuti da fizička, psihička i socijalna dobrobit kao takva ne postoji, jer kad se

⁴ Usp. J. Levin, *God, Love, and Health: Findings From a Clinical Study*, u: *Review of Religious Research*, 42/3 (2001), str. 288.

⁵ Usp. M. C. Abl, 'Are any among you sick?'. *The health care system in the Letter of James*, u: *Journal of Biblical Literature*, 121/1 (2002), str. 123.

primjerice definicija WHO-a pokušala primijeniti u kontekstu populacijske debate, došlo se do zaključka da je abortus dopustiv zbog "majčina dobra". Ovoj definiciji zapravo nedostaje duhovna dimenzija, tj. osobna odgovornost.⁶ Dva su pokušaja koja u definiciju zdravlja žele ugraditi i duhovnu dimenziju, a možemo ih nazvati strukturalnim i dinamičnim pristupom.

Strukturalni pristup: tri razine zdravlja

Francisco Alvarez, docent teologije zdravlja na Međunarodnom institutu za pastoral zdravlja Camillianum u Rimu, promatra zdravlje na trima razinama: funkcionirati dobro, osjećati se dobro, biti dobro (na španjolskom: estar bien, sentirse bien, ser bien). Funkcionirati dobro, tj. posjedovati "ispravno tijelo" u kojem svi organi skladno djeluju, razina je zajednička i životinjama. Osjećati se dobro već je tipično ljudska razina, a odnosi se na percepciju vlastitog zdravlja, na doživljeno zdravlje, na interpretaciju vlastitog zdravstvenog stanja. Biti dobro odnosi se na duhovnu dimenziju u smislu da osoba živi u skladu s naravi. Na ovoj se razini razlikuje biološka i biografska interpretacija zdravlja. Prvo naznačuje tijek naravnih događanja, drugo čovjekov dijalog sa životom. Na toj razini čovjek gradi svoj životni projekt i vidi sebe u širem kontekstu.⁷ Ako smijemo dalje domišljati ovu intuiciju uglednog profesora, rekli bismo da je na ovoj razini moguće postići ravnodušnost u smislu duhovnosti sv. Ignacija, tj. da čovjek zdravlje ne želi nego bolest, da je otvoren svakoj opciji, sagledavajući u svakoj Božji put za njega.

Mons. Elio Sgreccia isto tako vidi četiri dimenzije zdravlja, uostalom, kao i bolesti, od kojih se svaka tiče čitave osobe: organsku, psihičku, socio-ambijentalnu i etičko-duhovnu dimenziju. One su jedna od druge odijeljene do te mjere da

⁶ Usp. E. Sgreccia (Mons.), *La posizione della Chiesa di fronte alla vita e alla salute nell'attuale contesto socioculturale*, u: Camillianum, 13 (2005), str. 9-31.

⁷ Usp. F. Alvarez, *El Evangelio, fuente de vida saludable*, u: Camillianum, 13 (2005), str. 35-57.

fizičko ili organsko zdravlje može nedostajati ali unatoč tome može postojati duhovna i etička snaga. No, za globalno zdravlje osobe sve se te dimenzije valoriziraju i nastoje držati u dinamičkoj ravnoteži, pri čemu jako "Ja" ne dopušta da osoba upadne u idolopoklonstvo salutizma (zdravlje kao vrhovna vrijednost) niti da se slomi od fizičke ili psihičke krhkosti.⁸

Dinamičan pristup: zdravlje kao ostvarenje

Mario Bizzotto, docent filozofske antropologije na Camillia-numu predlaže dinamičan pristup zdravlju. Njegovo polazište je liječničko shvaćanje zdravlja koje kaže da je zdrav onaj koji je zapravo ozdravljen, izliječen. Zanimljiva je ta misao, budući da insinuira kako se zapravo svi mi rađamo bolesni, pa zdravlje treba nanovo zadobiti. Pritom, ova misao ima jake etičke konotacije: odgovorni smo za vlastito zdravlje. Druga implikacija tog dinamičkog gledanja na zdravlje jest shvaćanje zdravlja kao rezultata jednog procesa koji se nikad ne zaustavlja. Drugim riječima, zdravlje je kvaliteta, odnosno oznaka koja se ne posjeduje jednom zasvagda, i to ne samo zbog toga što smo stalno izloženi opasnostima i krizama, nego i zbog toga što se radi o jednoj zadaći koja traje čitav život. Moglo bi se reći da priroda, narav, čini polovicu posla, a drugu polovicu moramo dovršiti sami.⁹

DUHOVNI VIDOVI LJUDSKOG ZDRAVLJA

Započeo bih ovaj dio izlaganja jednom anegdotom. Putuju automobilom svećenik i liječnik i dogodi im se teška prometna nesreća. Obojica umiru. Svećenik uzdiše: "Pozovite mi liječnika!", a liječnik: "Pozovite mi svećenika!" Anegdota dobro izražava ono što se događa na duhovnoj sceni: svećenici se sve

⁸ Usp. E. Sgreccia, *La posizione della Chiesa...*, str. 29.

⁹ Usp. M. Bizzotto, *Salute e benessere. Il corpo reale e il corpo immaginario*, u: Camillianum, 13 (2005), str. 59-74.

više bave liječenjem (dovoljno je sjetiti se različitih molitvenih i karizmatičkih skupina gdje se redovito moli za iscjeljenje), a sve više liječnika bavi se i iscjeljenjem duše (dovoljno je sjetiti se suvremene humanističke psihologije, osobito V. Frankla i njegove klasične knjige Liječenje duše).

Nije jasno kako pristupiti pojmu zdravlja s teološkog vida. Može li se uopće govoriti o "zdravlju" u stanju nakon istočnoga grijeha, ili su bolesti neizbježne, budući da čovjek nije ono što je po zamisli svojega Stvoritelja trebao biti? S druge strane, ne može se reći ni to da je bolest "naravno stanje", inače Isus ne bi liječio "sve vrste bolesti"!

Negativni stavovi prema zdravlju

U povijesti kršćanske duhovnosti bilo je različitih stavova prema zdravlju.

Pretjerana i nerazumna askeza znala je nerijetko narušiti zdravlje iznad granice ponovnog ozdravljenja. Ovamo spadaju poznati osnivači redova, poput sv. Franje i sv. Ignacija, koji je poslije priznao da je sam narušio svoje zdravlje pretjeranim postovima i zabranio svojim sljedbenicima da isto to ponove. Poznate su i "anoreksične svete", koje su umrle zbog slabe prehrane koja im je poremetila metabolizam. Postoji i čitav niz svetaca koji su umrli od tuberkuloze, kao posljedice hladnih samostana, poput sv. Male Terezije. Taj ekstremni stav odražava, ako ne baš negativan, onda sigurno ravnodušan, indiferentan stav prema zdravlju, koje se ne smatra "najvišom vrednotom", te se možda živi pomalo fatalistički. Postoji i mogućnost da se pretjera u hvaljenju siromaha i bolesnih kao "ljubimaca Božjih" sve do točke da se stekne uvjerenje kako je možda bolje biti bolestan nego zdrav, jer Bog više ljubi bolesne negoli zdrave. Mislim da ta ideja nije ispravna. Osoba može u svojoj bolesti vidjeti način kako je Bog voli, ali to ne znači da je bolest "privilegirano stanje" te da je svaki bolesnik samim tim što je bolestan "ljubimac Božji".

Kult zdravlja kao surogat za duhovnost

Drugi ekstremni stav uzima maha u našim danima: zdravlje se smatra takvom vrednotom kojoj i sama religija mora biti stavljena u službu, pa se rađaju različiti pokreti, molitvene skupine i alternativne terapije religioznog sadržaja, kojima je cilj ozdravljenje.

Paul Murray, profesor duhovnosti na Angelicum u Rimu, polazeći od neobično mnogo publikacija o duhovnom izlječenju, izražava bojazan da možda postanemo svjedocima rađanja jednoga novog kulta: kulta zdravlja. Radi se o gotovo opsesivnoj zabrinutosti za vlastito fizičko i duhovno zdravlje. U središtu duhovnosti onda neminovno stoji tjelesno zdravlje, što svijet dijeli na zdrave i bolesne. No i sam taj stav može postati bolest. Na toj točki autor navodi misao teologa Jürgena Moltmanna koji piše: "Moderni kult zdravlja proizvodi upravo ono što bi htio odstraniti: strah i bolest. Umjesto da se suoči s bolesti i nemoći, ovaj je stav okrenut prema stanju dobrobiti koje isključuje bolesnika, nositelja hendikepa, starca i umirućeg. U krajnjoj analizi, ovakav stav gubi u potpunosti osjećaj za tajnu patnje. Štoviše, ovakav stav gubi iz vida i pravu narav samog zdravlja."¹⁰

Ovaj bismo stav mogli nazvati "kompleksom lijevog razbojnika", koji jedino rješenje za svoje patnje vidi u fizičkom silaženju s križa, dok je desni razbojnik sposoban dati nov smisao svojoj patnji gledajući na Isusove patnje. Danas postoji opasnost "selektivnog kršćanstva", u kojem se žele samo one istine koje obećavaju vedar i miran život, bez boli i patnje, bez problema i tjeskoba.

Poruka alternativnih terapija

Broj alternativnih terapeuta u posljednje je vrijeme silno porastao. Njihova je pretpostavka da duhovne energije mogu utjecati i na materijalnu stvarnost. Tijelo reagira funkcionalnim

¹⁰ P. Murray, *Bad health – good news?*, u: *Priests and People*, 15 (2001), br. 3, str. 87-92.

poremećajima kad eterično tijelo ili duhovna ravnoteža nisu ispravno usmjereni.

Nije jasno što se zapravo događa za vrijeme jednog duhovnog izlječenja. Gotovo svaki izlječitelj ima svoje vlastito tumačenje, ali čini se da je zajednički element neka vrsta izmjenjene energije između iscjelitelja i bolesnika. Bez obzira, međutim, na tumačenje naravi stvari, središnju ulogu u procesu liječenja igra sama osoba iscjelitelja. Nije bolesnik središnja figura, nego iscjelitelj i njegove čudotvorne moći (kod liječenja obiteljskog stabla dr. McAll je onaj koji ima "viđenja", koji organizira molitve i euharistije, koji postavlja dijagnoze i nalazi "terapije").¹¹ Iscjelitelji često naglašavaju važnost svojega prijateljskog odnosa s pacijentom, dapače, većina od pacijenata zahtijeva slijepo, bezuvjetno povjerenje. Naglašavaju da energija prolazi samo onda ako je bolesnik otvoren pa mnogi i ne prihvaćaju pacijente za koje sumnjaju da nemaju takvo slijepo povjerenje prema njima i njihovim moćima. Takav stav može stvoriti dvostruku nehumanu situaciju: neuspjeh je isključivo stvar samog bolesnika pa se zbog toga mora osjećati i krivim.

Ideja da će božansko ozdravljenje stići onima koji "dovoljno mole", bila je dominantna tema osamdesetih godina prošlog stoljeća u većini pentekostalnih pokreta. U ekstremnim verzijama ta se ideja pretvorila u vjerovanje da je odlazak liječniku zapravo izraz nedostatka vjere. John R. Belcher je profesor na Sveučilištu Maryland, a Steven M. Hall je protestantski pastor i direktor Obiteljskog instituta u Severnu, u Marylandu. Ovi su autori zamijetili da se u nekim pentekostalnim skupinama ističe važnost molitve i osobne vjere do te mjere da se postavlja ovakva formula: "Kad bi ljudi molili dovoljno, sigurno bi bili izliječeni." Jedan autor (Charles Finney) išao je tako daleko da je ustvrdio kako se Pavao nije oslobodio svojega trna zato, što "nije molio u vjeri".¹²

¹¹ Vidi opširnije: M. Szentmártoni, *Liječenje obiteljskog stabla. Lice i naličje jedne 'karizme'*, u: *Obnovljeni Život*, 59 (2004), 3, str. 337-353. Također: M. Szentmártoni, *Healings: risks, abuses and deviations*, u: *Prayer for Healing. International Colloquium – Rome, November 2001*, ICCRS, Città del Vaticano, 2003., str. 176-201.

¹² J. R. Belcher, S. M. Hall, *Healing and Psychotherapy: The Pentecostal Tradition*, u: *Pastoral Psychology*, 50 (2001), 2, str. 63-74.

Velika popularnost duhovnih iscjelitelja može se objasniti upravo činjenicom da ljudi od njih iznimno mnogo očekuju. Kad je netko bolestan, osobito od neizlječive bolesti, gdje nema nade ni u klasičnu medicinu, bolesnik se hvata svake i najmanje nade, okreće se svakom onom koji autoritativno obećava iscjeljenje, pa je spreman vjerovati i u čuda. Gotovo infantilno povjerenje bolesnika prema duhovnom iscjelitelju u tom je slučaju zapravo psihološki obrambeni mehanizam pred tjeskobom bolesti.¹³

Takav stav, to gotovo grčevito nastojanje da se zadobije zdravlje, govori o duhovnom stavu prema zdravlju po kojem ono postaje znakom Božjeg blagoslova, a ozdravljenje “nagrada” za jaku vjeru.

Kako je prva Crkva gledala na bolest?

Zanimljive su analize M. C. Albla o poimanju zdravlja u Poslanici sv. Jakova. Središnja figura u Poslanici je pobožanstvenjeno, integralno ljudsko tijelo. U simboličkom jeziku sv. Jakova bolesno tijelo spadalo bi u razdijeljen svijet. To je manje-više u skladu s Hipokratovim gledanjem na bolest, koja je posljedica neravnoteže između različitih sokova u tijelu.

Drugo pitanje odnosi se na uzroke bolesti. Antropolozi se dijele u dva tabora: jedni drže da su uzroci bolesti isključivo biološke naravi, dok drugi misle da su uzroci više osobne naravi. Naturalistička etiologija vidi uzročnike bolesti unutar naravnog sustava tijela, dok personalistička etiologija priznaje i djelovanje osobnih sila, poput duhova i božanstava. Ideja personalističke etiologije može se i dalje razrađivati; tako se primjerice govori o djelovanju zlih duhova koji jednostavno samovoljno napadaju.

Naravno, te dvije etiologije, tj. naravna i personalistička, nisu isključive. Logička opcija liječenja za personalistički vid

¹³ Usp. H. Stamm, *Achtung Esoterik. Zwischen Spiritualität und Verführung*, Pendo, Zürich, 2000., str. 160-161.

očito je egzorcizam, dok je za naturalistički vid to manipulacija tijela. Sv. Jakov kategorički odbija misao da bi bolest mogla biti izravno poslana od Boga. Bog daje samo dobre i savršene darove (1,13). Ako bi se bolest shvaćala kao kušnja ili napast, onda to, odgovara sv. Jakov ne može doći od Boga (1,13).¹⁴

Robert Emmons i Teresa Kneezel s Kalifornijskog sveučilišta ispitivali su duhovne i religiozne korelate zahvalnosti kod skupine pacijenata koji su bolovali od neuromišićne (neuromuskularne) bolesti i našli su da ljudi koji znaju biti zahvalni, istodobno imaju višu razinu životnog zadovoljstva, optimizma, manji stupanj depresije i stresa. Došli su do zaključka da je zahvalnost pokazatelj pozitivnoga duhovnog i psihičkog funkcioniranja.¹⁵

Mislim da ovaj nalaz jednog eksperimentalnog istraživanja može poslužiti kao paradigma općega duhovnog stava prema zdravlju: zahvalnost. S perspektivne duhovnosti, naime, ne možemo govoriti o “pravu na zdravlje” u istom smislu kao što govorimo o pravu na vodu ili na električnu energiju. Biti zdrav nije samo igra slučaja ili sreće, nego je nezasluženi Božji dar, koji kao svaki dar – ako želimo dapače: karizma! – nije dan samo na korist osobi nego kao “milosni paket” za služenje, za neko namijenjeno poslanje.

PSIHOLOŠKI VIDOVI LJUDSKOG ZDRAVLJA

I ovaj dio izlaganja započeo bih jednom anegdodom. Upita netko dragog Boga postoji li nešto što ni on ne razumije kod suvremenog čovjeka, na što Bog odgovori: „Ne razumijem zašto se toliko trude da steknu mnogo novca, do te mjere da žrtvuju čak i svoje zdravlje, a onda sav taj novac troše da ponovo zadobiju svoje zdravlje?!“

¹⁴ Usp. M. C. Albl, 'Are any among you sick?'. *The health care system in the Letter of James*, u: *Journal of Biblical Literature*, 121/1 (2002), str. 123-143.

¹⁵ Usp. R. A. Emmons, T. T. Kneezel, *Giving Thanks: Spiritual and Religious Correlates of Gratitude*, u: *Journal of Psychology and Christianity*, 24/2 (2005), str. 140-148.

Anegdota dobro odražava ambivalentni stav današnjeg čovjeka prema zdravlju: s jedne strane postoji silna zabrinutost za zdravlje, a s druge strane nezdravi životni stil, osobito u ishrani i konzumiranju štetnih tvari (pušenje, alkohol, droga, itd.).

Psihološki vidovi zdravlja odnose se na stav ljudi ili službenih institucija prema zdravlju. I ovdje možemo uočiti niz različitih stavova, koji idu od jedne krajnosti do druge: na jednom kraju je kult zdravlja, a na drugome kultura zdravlja.

Od patologije do bolesti

Kad govorimo o psihološkim vidovima zdravlja, korisno je imati pred očima jednu distinkciju. To je razlikovanje između patologije i bolesti, odnosno između liječenja i iscjeljivanja.

U medicini postoji pojam patologije, koji se odnosi na loše funkcioniranje nekog organa, biološkog ili psihičkog procesa. Taj defekt se liječi bilo lijekovima, bilo kirurškim zahvatom. Drugi pojam je bolest, a to je psihološki stav osobe prema vlastitoj patologiji. Netko može imati bolesnu štitnjaču, a ipak se smatrati zdravim. Glagolska imenica iscjeljivanje, znači više nego liječenje, jer uključuje sve moguće čimbenike koji mogu pomoći osobi da dođe do vlastite "cjelovitosti", dakle ne samo medicinske, nego i psihičke, duhovne, dapače društvene.¹⁶ Za upotpunjavanje slike procesa izlječenja treba dodati da nitko ne liječi drugoga, ni liječnik, ni iscjelitelj, nego organizam liječi sebe, odnosno bori se za svoju cjelovitost, a liječnik ili iscjelitelj samo pomažu u tom procesu, pojačavajući ga bilo lijekovima, bilo kirurškim zahvatom, bilo molitvom, bilo sugestijom.

U engleskom jeziku igra riječi možda više dolazi do izražaja negoli na hrvatskom: disease – cure; illness - healing. Značajna su razmišljanja isusovca liječnika C. Casalonea s obzirom na kulturalne razlike u poimanju bolesti. Polazište mu je upravo opažanje da engleski jezik ima dvije riječi za bolest: disease

¹⁶ Usp. M. C. Albl, *Are Any Among You Sick?...*, str. 126.

i illness, od kojih prva označava bolest, patologiju ukoliko je proučava biološka znanost i mogla bi se zvati jednostavno "bolest", dok druga riječ označava iskustvo bolesti koju doživljava određena osoba, pa bi se stoga mogla prevesti s "moja bolest". Otuda dvije različite predodžbe bolesti i ozdravljenja. U posljednje vrijeme čini se da prevladava gledanje na bolest kao na nešto izvanjsko, neko zlonamjerno biće, "za duh" koji napada osobu kao da bolest ima svoje vlastito postojanje, prepada osobu te izaziva štetu (kao primjer možemo navesti jednu od knjiga poznate talijanske novinarkice i spisateljice Oriane Fallacci, koja "dijalogizira" s rakom što se uselio u njezino tijelo). Nekako i jezik odražava takvo gledanje na bolest, kad kažemo primjerice "boli me", "imam rak", itd. Takvi modeli u upotrebi su u biomedicini, gdje liječnici studiraju bolest, a ne bolesnika. Druga predodžba, naprotiv, gleda na bolest kao funkcionalni poremećaj, unutrašnji i ne nužno zlokobni, u čijem razvoju osoba igra aktivnu ulogu. Jezik to izražava ovako: "bolestan sam", "razbolio sam se", "ranio sam se" (i za to se osjećam krivim).¹⁷

Svakako treba upozoriti na postojanje određene pojmovne zbrke, osobito kad se radi o psihičkom zdravlju. Ono se katkad izjednačuje sa "srećom", ili sa životnim zadovoljstvom. Međutim, osjećati se "nesretnim" ili nezadovoljnim, nije bolest, nego može biti sasvim naravno psihičko stanje, reakcija na jednu neugodnu situaciju. Slično tome, tzv. negativni osjećaji poput neraspoloženja, tjeskobe i osjećaja krivnje nisu "bolesna stanja", nego sasvim zdrave reakcije ljudske psihe na situacije koje izazivaju takve reakcije.¹⁸

Psihološki vidovi zdravlja zapravo se svode na naš stav prema zdravlju, a to je usko vezano uz gledanje na ljudsko tijelo. Mario Bizzotto, docent filozofske antropologije na Camillianumu, polazi od jedne distinkcije: postoji stvarno i imaginarno tijelo, a ovo dvoje ne mora se nužno podudarati. U tom smislu on varira

¹⁷ Usp. C. Casalone, *La malattia oltre la biomedicina*, u: *Aggiornamenti Sociali*, 2/1999., str. 101-112.

¹⁸ Usp. C. H. Hackney, G. S. Sanders, *Religiosity and Mental Health: a Meta-Analysis of Recent Studies*, u: *Journal of Scientific Study of Religion*, 42/1 (2003), str. 43.

latinsku mudrost “Mens sana in corpore sano” ovako: “Corpus sanum in mente sana”. O tijelu možemo, naime, razmišljati kao o subjektu (tj. kao dijelu nas) i kao o objektu (tj. kao o nečemu što percipiramo kao da nam ne pripada, kojega ne volimo). Imaginarno tijelo uvijek je idealno (danas često tijelo športaša, glumaca i glumica), ali to ne znači da je idealno tijelo nužno zdravo tijelo. U nastojanju da se postigne idealno tijelo, danas su se raširile osobito dvije bolesne pojave: bulimija i anoreksija, obje povezane s poremećenom prehranom. Prvo se odnosi na pretjerano uzimanje hrane, drugo na odbijanje hrane.¹⁹

Tiranija medicine

Nezaobilazna prekretnica na području poimanja zdravlja, odnosno medicine jest knjiga Ivana Illicha, filozofa, pisca i teologa: “Nemesi medica. L'espropriazione della salute”.²⁰ Premda je knjiga napisana prije tridesetak godina, vrijedno je zaustaviti se na nekim njezinim postavkama koje su i danas aktualne. Osnovna autorova teza je da velike službe, kad se institucionaliziraju i prerastu određenu kritičnu granicu, postaju glavna zapreka za ostvarivanje upravo onih ciljeva radi kojih su nastale i za koje su financirane. Taj tragični besmisao industrijaliziranog društva, ta paradoksalna kontraproduktivnost moderna je verzija grčkog mita o Nemezi, koja je započela s dijeljenjem pravde, a pretvorila se u božicu osvete, uništavajući upravo one, kojima je htjela pomoći. To se dogodilo sa zdravstvenim sustavom, poglavito s medicinom. Sadašnja zdravstvena organizacija postala je velika prijatnja upravo zdravlju. Njezin patološki razvoj industrijaliziranog tipa stvara nepopravljivu štetu. Illich tu štetu naziva iatrogeneza, i govori o jednoj novoj epidemiji. Iatrogeneza dolazi od grčke riječi *iatros*, što znači liječnik, i *genesis* što znači porijeklo. Na kliničkoj razini štetno djelovanje medicine pokazuje se u obliku neučinkovitih, skupih i patogenih terapija. Na društvenoj razini

¹⁹ Usp. M. Bizzotto, *Salute e benessere. Il corpo reale e il corpo immaginario...*, str. 61.

²⁰ I. Illich., *Nemesi medica. L'espropriazione della salute*, Mondadori, Milano, 1977.

suvremena medicina uništava sposobnost prilagođivanja, a na kulturalnoj razini snižava životnu autonomiju osoba na taj način što im ne dopušta da se suoče sa zlim, s invaliditetom, s tjeskobom, sa smrću.

Danas je sve pod kontrolom medicine i liječnika (život se "medikalizirao"). Nekoć prehlada uopće nije bila bolest, danas cvate farmaceutska industrija lijekova za njezinu prevenciju i liječenje; некоć je rađanje djece bila stvar porodilja, danas to spada u djelokrug liječnika i medicinskih ustanova. Evo nekoliko pojmova iz Illicheve knjige: "epidemija moderne medicine", iluzija "medicinske efikasnosti", "beskorisni interventi" (moderna liječnička tehnologija često više služi eksperimentiranju, negoli liječenju bolesnika), "štete koje nanose liječnici", itd.

U istom smjeru kritizira suvremenu medicinu i Anna Bergmann, docent na Sveučilištu u Frankfurtu, koja pledira za novo samoshvaćanje medicine, koja na čovjeka gleda ne samo kao na tijelo nego ga promatra u njegovoj individualnoj cjelovitosti.²¹ Za humanizaciju zdravstvenog sustava zalažu se i Carrasco De Paula i Comoretto; svrha medicinske djelatnosti je dobro pacijenta, što znači da se ne radi samo o tjelesnom zdravlju, nego o čitavom čovjeku.²²

Tiranija psihologije

Nije samo medicina ta koja "terorizira" zdravlje; ukorak s njom ide i psihologija. Danas postoje mnogi uznemirujući znakovi koji daju naslutiti da se razvija jedan model tumačenja bolesti koji ignorira čovjekovu biološku stvarnost i hoće svaku patologiju svesti na psihološke faktore. Posljedice ovakvog tumačenja bolesti vrlo su teške za bolesnika koji pati od kakve

²¹ A. Bergmann, *Der entseelte Patient. Die moderne Medizin und der Tod*, Aufbau-Verlag, Berlin, 2004.

²² I. Carrasco De Paula, N. Comoretto, *Per una medicina centrata sul paziente: riflessioni sulla fondazione etica del rapporto medico-paziente*, u: *Medicina e Morale*, 3 (2005), str. 557-566.

teške bolesti (primjerice rak), jer ga se zapravo smatra moralno odgovornim za vlastitu bolest te za budući ishod liječenja. Više ili manje jasno daje mu se na znanje da se razbolio jer nije bio u stanju rješavati stresove na pozitivan način, jer se nije branio na odgovarajući način od vanjskih štetnih utjecaja, jer nije na vrijeme znao prepoznati svoje psihičke probleme, jer se nije ispravno hranio, jer se nije kretao, jer nije išao redovito na liječničke preglede, itd.

Takvo tumačenje neminovno stvara u bolesniku jedno stanje tjeskobne nemoći uz pojačani osjećaj krivnje. Taj model zaboravlja činjenicu da između tijela i psihe postoji trajan dijalog. Ali upravo taj dijalog upozorava na to da se ne radi o utjecaju nekakve svemoćne psihe koja bi bila neovisna o svim biološkim i fizičkim zakonitostima. Drugim riječima, nisu sve bolesti psihičkog, još manje duhovnog karaktera, kako bi to netko mogao pomisliti čitajući knjige o duhovnom liječenju, uključujući i liječenje obiteljskog stabla.²³

Moralni problemi

H. Stamm upozorava i na moralne probleme povezane s praksom duhovnog liječenja. Naime, najradikalniji iscjelitelji zastupaju mišljenje da se primjerice rak ili druge teške bolesti mogu izbjeći, jer se ne radi o sudbini, nego su posljedica nezdravog, neurednog životnog stila. Bolest u tom smislu nije više u prvom redu posljedica lošeg funkcioniranja organizma, nego je manifestacija krivog duhovnog stava. Odatle uvjerenje da se i najteže bolesti mogu ili izbjeći ili liječiti. Bolesnik treba samo pažljivo slušati i slijediti sve upute o zdravom životu, izliječiti svoj "duh", eliminirati stres iz svog života, ne uzimati nikakav otrov (lijekove!), osloboditi blokirane energije, staviti se u harmoniju s "univerzalnim zakonima duha" i ojačati volju za životom. "Ti se moraš odlučiti za život!" - slogan je i zapovijed mnogih iscjelitelja. Tko umire, sam je kriv, jer se predao.

²³ Usp. S. Bonino, *L'onnipotenza della psiche*, u: *Psicologia Contemporanea*, 26 (1999), br. 152, str. 26-27.

U toj perspektivi predodžbe o tjelesnom zdravlju postaju moralni problem. No, ovakav stav ima dalekosežnih negativnih posljedica, jer u konačnoj analizi znači da će se razboljeti samo onaj tko je “duhovno defektan” ili tko “odbacuje superiorni red”. Vjerovanje da je čovjek neograničeno odgovoran za svoje zdravlje i bolest, ne samo da je u osnovi krivo nego se može pretvoriti u nesnošljiv psihički i moralni teret.²⁴

Pozitivni stavovi prema zdravlju

Ne bismo željeli stvoriti dojam da je stav današnjeg čovjeka prema zdravlju samo negativan i paničan. Ima i pozitivnih znakova nove odgovornosti za zdravlje. Listajući ponovno stručnu literaturu, nailazimo na neke zanimljive nove pojmove, koji svjedoče o rađanju jednoga novog mentaliteta. Evo rukohvata tih pojmova: “public health literacy”, što bismo mogli prevesti kao “zdravstvena pismenost”, a odnosi se na sve bolje razumijevanje zdravstvenih tema; pojam “lifestyle diseases”, mogli bismo prevesti kao “bolesti životnih stilova”, a odnosi se na različite profesionalne deformacije, primjerice kao posljedice dugotrajnog sjedenja, ili obrnuto, stalnog stajanja, pa se poduzimaju odgovarajuće predostrožnosti, odnosno korektivne vježbe; novijeg je datuma i pojam “health education”, “zdravstveni odgoj”, koji se u nekim zapadnim zemljama pojavljuje kao školski predmet, gdje se osobita pozornost poklanja zdravoj hrani. itd. A moramo spomenuti i još jedan, pomalo kompliciran pojam: “health information-seeking on Internet”, traganje za zdravstvenim informacijama na Internetu; čini se da je ono posebno rašireno među mladima i starijima, koji ne samo da traže informacije o naravi svojih bolesti na Internetu nego svoja otkrića dijele i s drugima. Sve to je znak da je na pomolu pozitivna kultura zdravlja.

²⁴ Usp. H. Stamm, *Achtung Esoterik...*, str. 172-173.

ZAKLJUČAK

Zdravlje je oduvijek bilo i uvijek će biti otvoreno pitanje za čovjeka, iz jednostavna razloga što se ne može objektivno definirati. Zdravlje nije neki samostalni entitet koji se može proučavati u laboratoriju, a da se ne uzme u obzir konkretna osoba. Na teoretskoj razini osnovno se pitanje vraća na teološku, filozofsku i psihološku antropologiju, s tri osnovna pitanja: tko je čovjek (teologija), što je čovjek (filozofija), kakav je čovjek (psihologija). Na praktičnoj razini, pak, kod promatranja zdravlja, osim medicinskog određenja zdravstvenog stanja organizma treba uzeti u obzir i subjektivni doživljaj same osobe s obzirom na njezino sveukupno zdravstveno stanje, a ne smije se isključiti ni duhovna dimenzija, koja je jedina u stanju staviti zdravlje, odnosno bolest u perspektivu spasenja. Tek će u nebu nastupiti savršeno stanje "dobrobiti", na koju implicitno upućuju sve definicije zdravlja.

Bibliografija:

- ALBL, M. C., 'Are any among you sick?'. *The health care system in the Letter of James*, Journal of Biblical Literature, 121/1 (2002), str. 123-143.
- ALVAREZ, F., *El Evangelio, fuente de vida saludable*, Camillianum, 13 (2005), str. 35-57.
- BELCHER, J. R., HALL, S. M., *Healing and Psychotherapy: The Pentecostal Tradition*, Pastoral Psychology, 50 (2001), 2, str. 63-74.
- BERGMANN, A., *Der entseelte Patient. Die moderne Medizin und der Tod*, Aufbau-Verlag, Berlin, 2004.
- BIGNAMINI, A., "La persona centro e misura di ogni sistema sanitario", *Medicina e Morale*, 52 (2002), br. 2, str. 81-99.
- BIZZOTTO, M., *Salute e benessere. Il corpo reale e il corpo immaginario*, Camillianum, 13 (2005), str. 59-74.
- BONINO, S., *L'onnipotenza della psiche*, *Psicologia Contemporanea* 26 (1999), br. 152, str. 26-27.
- CARRASCO DE PAULA, I., *Etica e salute: due quesiti, due compiti*, *Medicina e Morale*, 52 (2002), 6, str. 1039-1046.
- CARRASCO DE PAULA, I., COMORETTO, N., *Per una medicina centrata sul paziente: riflessioni sulla fondazione etica del rapporto medico-paziente*, *Medicina e Morale*, 3 (2005), str. 557-566.

- CASALONE, C., *La preghiera è terapeutica? – Una questione controversa che va oltre la medicina*, Aggiornamenti Sociali, 9-10 (2000), str. 647-655.
- DI PIETRO, M. L., *L'educazione della salute*, Camillianum, 13 (2005), str. 119-150.
- EMMONS, R. A., KNEEZEL, T. T., *Giving Thanks: Spiritual and Religious Correlates of Gratitude*, Journal of Psychology and Christianity, 24/2 (2005), str. 140-148.
- FORESI, P., *La venuta di Gesù e la malattia*, Nuova Umanità, 156/6 (2004), str. 783-811.
- HACKNEY, C. H., SANDERS, G. S., *Religiosity and Mental Health: a Meta-Analysis of Recent Studies*, Journal of Scientific Study of Religion, 42/1 (2003), str. 43-55.
- ILLICH, I., *Nemesi medica. L'espropriazione della salute*, Mondadori, Milano, 1977.
- JURČIĆ, M., NIKIĆ, M., VUKUŠIĆ, H. (ur.), *Vjera i zdravlje*, Zaklada Biskup Josip Lang, Zagreb, 2005.
- LEVIN, J., "God, Love, and Health: Findings From a Clinical Study", Review of Religious Research, 42/3 (2001), str. 277-293.
- MCCORMICK, R. A., *Salute e medicina nella tradizione cattolica*, Ed. Camilliane, Torino, 1986.
- MURPHY, J., *Il potere del subconscio. I segreti dell'armonia, della salute e della felicità*, Mediterranee, Roma, 1992.
- MURRAY, P., *Bad health – good news?*, Priests and People, 15 (2001) 3, str. 87-92.
- PEREIRA, L., *What is Health?*, Priests and People, 15 (2001), 3, str. 99-100.
- SGRECCIA, E. (Mons.), *La posizione della Chiesa di fronte alla vita e alla salute nell'attuale contesto socioculturale*, Camillianum, 13 (2005), str. 9-31.
- STAMM, H., *Achtung Esoterik. Zwischen Spiritualität und Verführung*, Pendo, Zürich, 2000.
- SZENTMÁRTONI, M., *Healings: risks, abuses and deviations, u: Prayer for Healing*. International Colloquium – Rome, November 2001., ICCRS, Città del Vaticano, 2003., str. 176-201.
- SZENTMÁRTONI, M., *Liječenje obiteljskog stabla. Lice i naličje jedne 'karizme'*, Obnovljeni Život, 59 (2004), 3, str. 337-353

Geistlich-psychologische Aspekte der menschlichen Gesundheit

Zusammenfassung

Es gibt keine universal akzeptierte Definition der Gesundheit. Die offizielle Definition der Weltgesundheitsorganisation, dass die Gesundheit ein Zustand ist in dem es dem Menschen völlig gut geht, entspricht wegen möglicher Manipulationen und dem Mangel an religiöser und ethischer Dimension nicht völlig. Es werden alternative Definitionen vorgeschlagen in denen man die Gesundheit nicht als Zustand sondern als dynamische Erscheinung, nicht als einheitliche Wesenheit sondern als strukturelle Realität betrachtet. Man betont die Wichtigkeit der Unterscheidung zwischen dem objektiven gesundheitlichen Zustand des Organismus und der Perzeption des Menschen, die sich auf seine eigene Gesundheit bezieht. In der Analyse geistiger Aspekte der Gesundheit bemerkt man während der Geschichte der christlichen Geistigkeit eine Veränderung, von der Vernachlässigung der Gesundheit bis zur übertriebenen Sorge für die Heilung im Namen der Religion in der neueren Zeit. Die psychologischen Aspekte machen auf die Gefahr der Mentalität aufmerksam, die sich nur auf die Gesundheit fokussiert, sowie auch auf mögliche Manipulationen durch die industrialisierte Medizin, die mit dieser Mentalität verbunden sind, es wird aber langsam auch eine neue "Gesundheitskultur" formiert. Als Schlussfolgerung wird eine "Betrachtung in der Perspektive" vorgeschlagen, im Sinne dass die Gesundheit kein oberster Wert ist, sondern dass sie ihren wahren Sinn aus der Perspektive der Rettung des ganzen Menschen bekommt.